NÉMETH ISTVÁN CSABA*

A LÁSZLÓ FERENC-HAGYATÉK, ÉS AMI MÖGÖTTE VAN

Kulcsszavak: *László Ferenc, magyar és román Bartók-kutatás, hagyaték, dolgozószoba, primer források, digitalizálás, levelezés, járulékos dokumentumok, közéleti tevékenység, oral history*

Mi mással is kezdhettem volna mai mondandómat, a „*László Ferenc 80. Emlékülés* első előadását,¹ melynek műfaja csak pár napja derült ki számomra, mint Vikárus Lászlónak, a budapesti Bartók Archivum vezetőjének, László Ferenc talán legkedvesebb Bartók-kutató barátjának nekrológiájával² A *keynote speech* – vagy ha nem mindent angolul mondanánk: a *discourse-programme* –, amelyet most tartandó vagyok, a jelenkori tudományos gyakorlat egyik meghatározó műfaja. Feladata, hogy hivatalból felülemelkedjék annak az ülésnek a meghirdetett témáján, amelynek az elején elhangzik, majd azt a magasból szemlélve, általánosságban mutassa be. Közben pedig a téma, a tematika szélesebb kontextusba helyezésének kényes kérdésével is el tudjon számolni.³

László Ferenc 1937. május 8-án született Kolozsváron, és 2010. március 17-én hunyt el ugyanott.⁴ Idén [2017-ben – szerk. megj.] lenne 80 éves. Ez tehát az az évforduló, amelynek kapcsán megkezdjük a róla való emlékezést. A 2017. október 26-án az Erdődy-palota (Zene-tudományi Intézet) Bartók-termében ülők jelentős része, míg a november 25-én a Rhédey-palotában (Erdélyi Múzeum-Egyesület) megjelentek döntő többsége személyesen is ismerte. A legfiatalabbak azonban már nem találkozhattak vele. Jómagam az 1996/1997-es tanévben,

* NÉMETH István Csaba (1978), zenetörténész, MTA BTK Zenetudományi Intézet, Magyar Zene-történeti Osztály. E-mail: nemeth.istvan.csaba@btk.mta.hu.

- 1 Ez a szöveg a 2017. október 26-án „*Kinek kell tiszteletpéldányt adnom a Bartók-könyvből?*” László Ferenc hagyatéka az MTA BTK Zenetudományi Intézet 20–21. századi Magyar Zenei Archivumában” címmel, az említett intézmény és annak vezetője, Dalos Anna által szervezett *Évfordulók nyomában. 2017* zenetudományi konferencián, ill. az itt látható címmel az Erdélyi Múzeum-Egyesület rendezésében 2017. november 25-én Kolozsvárt tartott, *A Magyar Tudomány Napja Erdélyben* konferencia „László Ferenc 80. Emlékülés”-én elhangzott felolvasások egyesített és kibővített, írott változata.
- 2 VIKÁRIUS László: „*Tűnő nyomokon*” Búcsú László Ferencről”. Muzsika LIII(2010). 5. sz. http://www.muzsikalendarium.hu/muzsika/index.php?area=article&id_article=3092 (László András fotójával illusztrálva). (Utolsó megtekintés: 2019. máj. 9.)
- 3 A kolozsvári vitaindító előadásomat követően Almási István etnomuzikológus László Ferenc Bartók-kutatásairól adott elő, Bíró Viola zenetörténész pedig „Tanulságok és ösztönzések” címmel fűzött megjegyzéseket László Ferenc 1980-as könyvéhez (Bíró írása ebben a kötetben olvasható). Az emlékülésnek volt még egy mozzanata, mégpedig egy mikrokiallítás, amelyet Sófalvi Emese állított össze, és amelyen a jelenlévők a maguk fizikai valóságában is láthatták László Ferenc köteteket.
- 4 *Romániai magyar irodalmi lexikon*. III. Szerk. DÁVID Gyula. Kriterion, Bukarest, 1994. 333–334. <http://lexikon.kriterion.ro/szavak/2464/>. (Utolsó megtekintés: 2019. máj. 9.)

kolozsvári zeneakadémistaként kerülhettem vele kapcsolatba, és – mi tagadás – nagyon sokat köszönhetek neki.⁵

László Ferenc munkássága évtizedek óta publikus, minden érdeklődő számára hozzáférhető. A közelmúltban azonban egy különösen szerencsés körülmény lehetővé tette, hogy az életmű „belülről” is tanulmányozhatóvá váljék. László Ferenc hagyatékáról a László család digitalizálási megállapodást kötött az MTA BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívumával, amelynek keretében két részletben – 2014-ben és 2015-ben – a Zenetudományi Intézetbe kerültek László Ferenc dokumentumai, a könyvtár és a kottatár kivételével.⁶ A cél a teljes elszállított állomány digitalizálása, melyet követően az eredeti, papíralapú dokumentumok visszakerülnek Kolozsvárra, a Voltaire utcai dolgozósobába. Ennek megfelelően a hagyatékot a helyszínen átnéző és arról katalóguskezdeményt készítő Ránki András kollégám (Loch Gergellyel együtt) dobozokba helyezte a dokumentumokat. Zónákra osztotta a dolgozósobát és az azoknak megfelelő 14 doboz számaihoz megjegyzéseket fűzött (pl. „íróasztal alatt”, „alsó polc”) oly módon, hogy ezek alapján majd vissza lehessen állítani az eredeti állapotot. Időközben a Magyar Zenei Archívum munkatársai derekas munkát végeztek, hatalmas mennyiségű iratot digitalizáltak, de a munkafolyamat még így is távol áll a befejezéstől. Jelenleg a kutatóközpont digitális László Ferenc-gyűjteményének mérete 333 GB, ez 6649 mappába elrendezett 53 898 fájlból tevődik össze. Ebben persze benne vannak a László Ferenc számítógépéről elmentett fájlok is, amelyeket nem kellett digitalizálni, de amelyek csak 8 GB-ot tesznek ki. A legkorábbiak 1994-ből valók, a *Very Last Backup*, az utolsó mentés 2010. április 1-jén készült.

*

László Ferenc romániai magyar zenetörténész, ahogy ő maga szeretett fogalmazni: „zenei közíró”, emellett egyetemi kamarazene-tanár és Bartók-kutató volt. Írásai a magyar és román Bartók-irodalom részeivé váltak. Aki a „Bartók és Erdély”, ill. a „Bartók és Románia” témakörrel kicsit is foglalkozott, nem kerülhette el László Ferenc alapvető munkáit.

László Ferenc önálló kötetei és az általa szerkesztett kiadványok

- 1971 (szerk.) *Bartók-könyv 1970–1971*
- 1974 (szerk.) *Bartók-dolgozatok*
- 1974 (szerk.) *99 Bartók-levél* (Téka-sorozat)
- 1976 *Zenei ügyelet. Publicisztikai írások 1970–1974*
- 1976 (szerk.) *Béla Bartók și muzica românească*
- 1976 (szerk.) Béla Bartók: *Scrisori* [Levelek], I.
- 1977 (szerk.) Béla Bartók: *Scrisori* [Levelek], II.
- 1980 *Bartók Béla. Tanulmányok és tanúságok*

5 Kivételes szerencsémnek tekintem, hogy 1996 és 2009 között számtalan alkalommal beszélhettem László Ferencsel, illetve, hogy levelezésben állhattam vele. Miután szóban és írásban egyaránt szemléletesen fogalmazott, szinte szó szerint emlékezni vélek egyes szakmai témákat érintő megnyilvánulásaira, nyilatkozataira. Mikor ezekre hivatkozom ebben a szövegben, azt így jelölöm: [Oral History].

6 Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Zenetudományi Intézet, <http://zti.hu/index.php/hu/mza/gyujtemenyek>. (Utolsó megtekintés: 2019. máj. 9.)

- 1982 (szerk.) *Bartók-dolgozatok 1981*
 1984 *A százegyedik év. Bartókról, Enescuról, Kodályról*
 1984 (szerk.) *Utunk Kodályhoz. Tanulmányok, emlékezések*
 1985 *Bartók Béla. Studii, comunicări, eseuri* [Tanulmányok, közlemények, esszék]
 1987 *Zenén innen, zenén túl. Publicisztikai írások*
 1989 *Klavír és koboz. Tények, értelmezések és föltevések Liszt Ferenc 1846–47-es hangversenyútjával kapcsolatban*
 1989 *Gen, specie și formă în muzica de flaut a lui J. S. Bach* [Műfaj, műnem és forma J. S. Bach fuviolazenéjében], 2006
 1995 *Béla Bartók și lumea noastră, așa cum a fost* [Bartók Béla és világunk. Ahogy a dolgok történtek]
 1995 (szerk.) *A szfinx válaszol. Harmincöt beszélgetés George Enescuval*
 1999 (szerk.) *Zenatudományi Írások 1998*
 2003 *Béla Bartók și muzica populară a românilor din Banat și Transilvania* [Bartók Béla és a bánási és az erdélyi románok népzeneje]
 2006 (társz.) *Constantin Brăiloiu, partizan al etnomuzicologiei fără frontiere*
 2006 *Bartók markában. Tanulmányok és cikkek (1981–2005)*

A fenti listában felváltva szerepelnek a különböző műfajú, magyar és román című kiadványok: László Ferenc szerkesztette kötetek, levélközreadások, publicisztikai írásokat tartalmazó antológiák és László Ferenc saját tudományos tanulmányainak gyűjteményes kiadásai.

Egy pillanatig álljunk meg a többszerzős köteteknél, László Ferenc szavajárását idézve, a „szerkesztményeknél”. Az 1971-es *Bartók-könyvet* és a *Bartók-dolgozatokat* (1974, 1982) egy 1976-ban megjelent román nyelvű Bartók-tanulmánygyűjtemény egészítette ki. Utóbbiban vezető román muzikológusok (Tiberiu Alexandru, Eugenia Cernea és Gheorghe Firca) és két magyarországi zenetörténész-kollégájuk (Papp Márta és Breuer János) mellett a korszak legfontosabb román zeneszerzői is írtak (Tiberiu Olah/Oláh Tibor, Aurel Stroe, Adrian Rațiu és Anatol Vieru). Ha valaki közülük egyszemélyben tudta, hogyan gondolkoznak Bartókról Budapesten és Bukarestben, akkor az kétségtelenül a szerkesztő, László Ferenc volt.

Émlítést, pontosabban kiegészítést érdemel az 1999-ben, a Kriterion és az MTA Zenetudományi Intézet közös kiadásában megjelent *Zenetudományi írások 1998* című gyűjteményes kötetet is. Az 1977-ben triennáleként indult sorozat első négy kötete vaskövetkezetességgel valóban háromévente jelent meg, ez a korszak 1986-ig tartott. Az 1989-re tervezett 5. kötet azonban csak 1999-ben jött ki, ezt szerkesztette László Ferenc úgy, hogy az összes korábbi kötetben is publikált tanulmányokat. Én ezt a *Zenetudományi Írások*-sorozatot tekintem – a kétkötetnyi *Bartók-dolgozatokkal* és az 1984-es *Utunk Kodályhoz* kötettel együtt – a romániai magyar zenetudományos nyilvánosság eddigi legnagyobb megvalósításának. Ezzel a *corpus*-szal pedig az erdélyi magyarság az összes határon túli magyar kisebbség között egyedülálló módon kiemelkedő, önmagában is figyelemre méltó zenetudományi teljesítményt nyújtott az elmúlt évtizedek folyamán, pontosabban egy másfél évtizedes periódus alatt. László Ferenc mind a nyolc kötetbe írt, és ötöt közülük maga szerkesztett. Egyszerűs zseniális könyvet írni viszonylag sokan tudnak. Intézményes háttér nélkül évtizedekig fennálló tudományos műhelyt működtetni azonban jóval kevesebben. Nem véletlen, hogy László Ferenc meghatározó szerepének okán Vikárius László idézett szövege is kitér ezekre a kiadványokra, hiszen olyan hagyományt sikerült teremteni, amely ma is folytatásra kötelez.

Az 1989-es *Gen, specie și formă în muzica de flaut a lui J. S. Bach* [Műfaj, műnem és forma Bach fuvolazenéjében] a Bukaresti Zenekonzervatórium, Románia első számú zenei felsőoktatási intézményének belső használatra szánt tankönyveként íródott. Nem véletlen azonban, hogy a második kiadást is megérte 2006-ban. Ezzel a Bach-témával foglalkozott ugyanis László Ferenc legelső, még diákkorában publikált tudományos közleménye.⁷ [Oral History]: 2007-ben éppen erre a tanulmányra való hivatkozással ünnepelte tudományos zeneirői pályafutásának fél évszázados jubileumát. „*Még a Grove-ban is benne van*” – mondta büszkén, a *New Grove* lexikon Benkő András által készített László Ferenc-szócikkének írásjegyzékére utalva.⁸

*

A Hagyaték tartalmának áttekintésével párhuzamosan röviden föl szeretném vázolni az életrajz azon mozzanatait, amelyek segíthetnek a dokumentumok megértésében, értelmezésében.

László Ferenc 1959-ben diplomázott a Gheorghe Dima Konzervatórium, pontosabban a Kolozsvári Zeneakadémia magyar szakán, fuvolaművészként. [1. kép] 1965-ig a nagyszebeni Állami Filharmónia fuvolása volt, aki szabad idejében kamarazenélt feleségével, a csellista Ilse Herberttel és a csembalista Christa Dresslerrel. [2. kép] Ez a fotó 1965 októberében készült róluk a nagyszebeni Brukenthal Múzeumban.

1966-tól 1970-ig a kolozsvári Zenelíceum kamarazene-tanára, majd – 1970 és 1991 között – a fővárosi Ciprian Porumbescu Zenekonzervatórium, azaz a Bukaresti Zeneakadémia Kamarazene Tanszékének adjunktusa volt. A hagyatékban megtalálható az intézményhez 1969 decemberében benyújtott mestervizsgájának az anyaga,⁹ többek közt egy román nyelven megírt lecketervvel, mely Mozart Esz-dúr kvintettjének (K. 452) tanítását részletezi, az első tétel expozíciójának végéig. Egy korábbi, 1965-ös álláskérő folyamodvány is ugyanazon intézmény rektorához szól. Tehát László Ferenc már korábban is megpróbált Bukarestbe eljutni. [Oral History] Ennek oka számomra – legalábbis részben – nyilvánvalónak tűnik, azok alapján, amit egyszer elmondott nekem, hogy ti. Magyarországhoz hasonlóan a zenei élet Romániában is erősen fővároscentrikus, mint mondta „*kilencziede Bukarestben zajlik*”.

A pálya két évtizedes bukaresti korszaka – az akkori rezsim *különutas*-politikájának köszönhetően – szerencsés csillagzat jegyében indult. 1970-ben jött létre bukaresti központtal a többnyelvű nemzetiségi könyvkiadás fóruma, a Domokos Géza igazgatása alatt működő Kriterion Könyvkiadó, amelynél a fentebb bemutatott önálló és többszerzős kötetek sorozata megjelenhetett.

7 LÁSZLÓ Ferenc: „*Johann Sebastian Bach: Musikalisches Opfer. A mű gyakorlati előadásának kérdései*” = *Din activitatea cercurilor științifice a Conservatorului de Muzică „Gh. Dima”*. Litografia Invățământului, Cluj, 1957. 17–33.

8 BENKŐ András: „László, Ferenc [Francisc]” = *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* Szerk. Stanley SADIE. Macmillan, London–New York, 2001. A *Grove Music Online* felületen elérhető revideált verzióban ez az 1959-es tanulmány sajnos már nem szerepel. Vö. BENKŐ András–Valentina SANDU-DEDIU: „László, Ferenc [Francisc]”. Updated and revised 28 May 2015. Lásd: <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.16065>. (Utolsó megtekintés: 2019. máj. 9.)

9 „*Dosar concurs lector muzică de cameră, decembrie 1969*”. Jelzete a Zenetudományi Intézetben: MZA LFH „3 [folytatás, önálló dobozban] MV”.

Szintén 1970-ben és ugyancsak a fővárosban alapították meg *A Hét* című központi társadalmi, politikai és művelődési tematikájú hetilapot, amely a nagy múltú kulturális havi folyóirathoz, a *Korunk*hoz hasonlóan a zeneművészet aktuális kérdéseit is tárgyalta, de annál gyakrabban, heti rendszerességgel. A főszerkesztő-helyettes Földes László meghívására László Ferenc lett *A Hét* 8., zenei oldalának szerkesztője.¹⁰ *A Hét* 1970. október 23-i első évfolyambeli első számában jelent meg László Ferenc *Pont és kérdőjelek* című beköszöntő cikke, amely kritikusan reflektál az 1970-es Bartók-év során a romániai magyar sajtóban megjelent írások visszasságaira és illetéknéppen *A Hét* induló zenei rovatának programnyilatkozataként értelmezendő. A rovat későbbi történetének ismeretében bátran kijelenthetjük: ez a kezdet korszakhatárt jelölt a romániai magyar zenei újságírás történetében. A Ránki András által a Zenetudományi Intézet számára összeállított írásjegyzék szerint László Ferenc kerekén 1000 cikket írt *A Hét*nek. Ez még akkor is zavarba ejtő mennyiség, ha figyelembe vesszük, hogy a rövid, távirati stílusban megfogalmazott zenei hírek is külön bibliográfiai tételnek minősülnek. De a vállalkozás jelentősége nem merült ki a saját írások közlésében. László Ferenc, a rovatvezető legzseniálisabb húzása talán az volt, hogy állandó külső munkatársként Vermes Pétert és Rónai Istvánt is tartósan bevonta a munkába.

Végül a korszak itt utoljára hagyott, de időrendben a legelsőnek lezajlott jelentős fejleményeként 1969-ben Bodor Pál vezetésével elindult a Román Televízió magyar adása.¹¹ László Ferenc itt is állandó munkatárs lett, a zenei népszerűsítés új formátumát találta ki, és országos ismertségre tett szert.

*

E szédületes szakmai előremenetel felelevenítése kapcsán ismét érdemes egy kicsit megállni. Hiszen egyáltalán nem volt magától értődő, hogy egy fuvolaművészi végzettséggel rendelkező gyakorló muzsikusz ilyen sikeresen tudott fellépni, mint tudományos kutató, publicista és médiaszemélyiség.

László Ferenc nem végzett zenetudomány szakot, abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy a Kolozsvári Zeneakadémián ilyen képzés még nem létezett akkor, amikor ő diákként járt oda. Autodidaktának vallotta magát, és többször is mesélt [Oral History] azokról az erdélyi napilap- és folyóirat-szerkesztőkről, akiktől megtanulta a zenéről való írás művészetét. Egyiküknek, a Marosvásárhelyen megjelenő *Új Élet* szerkesztőjének, Deák Tamásnak ezt írta 1984-ben:

„talán a háromezret is meghaladja a cikkeim száma, amelyeket azóta írtam, hogy az *Új Élet*nél zsenéimet bütykölgetted, és ez nyilván *nem* oka, hanem következménye annak, hogy képtelen voltam kevesebbet-fontosabbat írni a zenéről. Így maradt egyedül az én titkom, hogy tanultam tőled”.¹²

10 Vö. LÁSZLÓ Ferenc: „Búcsú *A Hét* 8. oldalától”. *Korunk* XIV(2003). 8. sz. <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00068/2003honap8cikk377.htm>. (Utolsó megtekintés: 2019. máj. 10.)

11 JÓZSA Erika–SIMONFFY Katalin–TOMCSÁNYI Mária: *A mi Magyar Adásunk 1969–1985*. Kriterion, Kvár, 2014.

12 László Ferenc levele 1984. április 8-án „Deák Tamásnak [még] helyben”. Jelzete a Zenetudományi Intézetben: MZA LFH 13 [önálló doboz]/58.

Talán ezzel függ össze [Oral History], hogy kedvenc témáinak egyike az volt, hogy hogyan tanult meg írni az említett szerkesztők segítségével. Dolgozósobájában – a Voltaire utcára néző ablakoktól jobbra – volt egy bútordarab, egy álló írópult. Ezt az állványt, mint mondta, pályája elején rendeltetésszerűen, azaz úgy használta, hogy ráhelyezte az írógépet, álló testtartásban gépelt, időként pedig a pult körül sétálva összpontosított-gondolkozott. A lényeg az volt, hogy állni kellett és sétálni lehetett írás közben. Volt olyan szerkesztő, aki azzal küldte vissza átnézésre szoruló a cikkét, hogy „*ezt még nem sétálta ki, László úr!*”¹³ Később aztán, amikor nekem bejárásom volt a Voltaire utcai dolgozósobába, már édesapja, László Dezső lelkész gipszből készült fejszobrát helyezte rá.¹⁴

*

A hagyatékban található írások tekintélyes részét az újságcikkek alkotják, amelyeket László Ferenc gondosan kivágott, és üres lapokra ragasztva, irattárolókba helyezett. Ezek az irattárolók bő egy folyómétert tesznek ki a Magyar Zenei Archivum raktárának polcain (ahol jelenleg ideiglenesen el vannak helyezve [A László Ferenc-hagyaték 2019 tavaszán visszakerült az örökösökhöz – szerk. megj.]). Forrásértéküket növeli a népszerűsítő és tudományos írásművek László Ferencre oly jellemző átjárhatósága, amit Vikárius László is megemlítt a nekrológban. „*Őnálló köteteiben sem tagadta meg, hogy kutatóként kiindulópontja a publicisztika volt.*” Ezzel az összefüggéssel kapcsolatban maga László Ferenc így fogalmazott [Oral History]: arra kell törekedni, hogy ne legyen tartalmi különbség a tudományos és a népszerűsítő írások között. A népszerűsítő írásoknak is éppolyan sziklaszilárdan megalapozottaknak kell lenniük, mint a tudományos tanulmányoknak. Másrészt, a tudományos írásműveket, lett legyen bármilyen bonyolult is a tárgyuk, úgy kell megírni, hogy azok olvasmányosak legyenek, illetve, hogy az olvasót *érzelmileg elkötelezzék* a tárgy iránt.

Hogy ez a stratégia valóban sikeres volt, azt egy levéllel szeretném illusztrálni, melyet egy kolozsvári tanítvány, a zeneszerző Márton Jenő küldött László Ferencnek 1983-ban, miután elolvasta az 1980-as *Zenetudományi Írásokban* közölt László Ferenc-tanulmányt és a *Tanulmányok és tanúságok* kötetet. „*Bevallom, hogy talán kevésbé érdekelnek [a] Bartókról megjelent tanulmányok, inkább az ön személyes kutató tevékenysége és hozzáértő szakemberi tudása Bartókkal kapcsolatban vonzott az Ön írásai iránt.*”¹⁵

13 Az álló írópult (a német *Stehschreibpult* tükörfordítása) a Habsburg Birodalomban, különösen a kiegyezés után használt „monarchikum” volt. A sétálva gondolkodás eszméje egy olyan antropológiai sajátosságunkon alapszik, melyre már az ókorban felfigyeltek: az ógörög peripatetikus filozófusok gyakorlatáig vezethető vissza.

14 Egy nappal a kolozsvári ülősszak előtt, 2017. november 24-én e tanulmány írójának részvételével a Kolozsvári Televízió félórás stúdióbeszélgetést sugárzott *László Ferenc muzikológusra emlékeztünk* címmel (műsorvezető: Páka Enikő, szerkesztő: Vig Emese), melynek során két bejátszás is adásba került. 1/ A László Ferencről 2004-ben készült portréfilm (00:40–05:55), melynek akkor visszajátzott részletét a Voltaire utcai dolgozósobában forgatták, így látni lehet az említett álló írópultot, a rá helyezett László Dezső-mellszoborral együtt és 2/ egy kerekasztal-beszélgetés részlete (13:50–19:20), melyet a 2006-os Bartók-évben megrendezett kolozsvári ünnepségekhez kapcsolódó zenetudományi értekezlet néhány résztvevőjével rögzítettek (Selmeczi György, Pávai István és Németh G. István), a beszélgetés házigazdája pedig László Ferenc volt. A műsor felvétele elérhető az Erdélyi Figyelő YouTube-csatornáján. (Közzététel: 2017. nov. 27.) <https://www.youtube.com/watch?v=KY6tOCC9XS4>. (Utolsó megtekintés: 2019. máj. 10.)

15 Eugen-Mihai Márton Lüneburgból (Nyugat-Németország) 1983. szeptember 18-án küldött levele László Ferencnek. Jelzete a Zenetudományi Intézetben: MZA LFH\Levelek10b\003.

Ugyanerre az *ars poeticára* vezethető vissza az is, hogy László Ferenc az egyébként zenével nem foglalkozó kisebb helyi sajtóorgánumoknak is írt fontos cikkeket. Ezek nehezen lennének visszakereshetőek, ha ő maga nem gyűjtötte volna össze megjelenésük idején. Ennyit a dossziékba ragasztott újságkivágatokról, melyeket tehát első megközelítésben mindenképpen a tudományos írásokkal egyenértékűeknek kell tekintenünk.

Az írásokhoz tartozó további dokumentumok a hagyatékban: kutatási segédanyagok és források (jegyzékek, bibliográfiák, zeneművekről készült fénymásolatok és fényképek), ezek kapcsán levelezés romániai, magyarországi és német, osztrák, svájci zenei könyvtárakkal, archívumokkal és oktatási intézményekkel. Külön iratgyűjtőkben vannak a szerkesztett kötetekhez kapcsolódó iratok: a saját tanulmányok, valamint az azok publikációját szervező levelezés a kiadókkal.¹⁶ Vannak még koncertek előtt mondott bevezető szövegek, konferencia-előadások kinyomtatott és kézzel korrigált felolvasópéldányai, fesztiválok és konferenciák programfüzetei.

A dokumentumok a teljes – publikált és publikálatlan – tudományos oeuvre forrásai mellett a teljes levelezést is magukban foglalják. Az állomány legnagyobb hányadát kitevő levelek tekintélyes része azoknak a szakmai egyesületnek, szervezeteknek a tevékenységéhez kapcsolódik, amelyeknek László Ferenc tagja volt, ill. amelyekben különböző funkciókat látott el.¹⁷

Az 1991-ben Kolozsváron alapított Román Mozart Társasággal kapcsolatban emlékszem [Oral History], milyen büszke volt László Ferenc arra, hogy a rendszerváltást követően Kolozsváron, mely város csak egyetlen Mozart-tanítványt tudott felmutatni, az éppen két hete ezen a helyen Sófalmi Emese által is megemléített Bánffy Jozefa személyében,¹⁸ nos, hogy a kincses városban hamarabb alakult Mozart Társaság, mint ahogy például Mozart szeretett városa, Prága feleszmélt volna. Idetartozik az is [Oral History], hogy a László Ferencet Kolozsvárt meglátogató Soros György ezzel a kérdéssel indította a beszélgetést: „*Hogyan lehet,*

16 László Ferenc a következő szaklapokban és folyóiratokban közölt nagyobb terjedelmű tanulmányokat: *A Hét*, *Brassói Lapok*, *Deutsche Musik im Osten* (Bonn), *Forrás*, *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, *Igaz Szó*, *Karpatenrundschau*, *Korunk*, *Látó*, *Lucrări de Muzicologie* (Kolozsvár), *Magyar Zene*, *Musik und Kirche*, *Muzica*, *Muzsika*, *Művelődés*, *Utunk*, *Revista 22*, *Revista de Folclor*, *Secolul 20*, *Studia Musicologica* (Budapest), *Studii de Muzicologie* (Bukarest), *Tribuna*, *Zenatudományi Dolgozatok* (Budapest).

17 É szervezetek: Romániai Zeneszerzők és Zenetudósok Szövetsége (UCMR 1973–2010, vezetőségi tag: 1990–1994), Internationale Stiftung Mozarteum, Salzburg (1981), Romániai Magyar Zene Társaság, (alapító elnök, 1989–1996), Junimea Muzicală din România (a *Jeunesse Musicale* helyi tagszervezete, alapító elnök, 1990–1992); Societatea Română Mozart (alapító elnök, 1991–2001), Fundația Sigismund Toduță (alapító tag, 1992), A Páneurópai Unió Román Tagozata (alelnök, 1992-től), Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság (alapító tag, 1993), Johann Michael Haydn Gesellschaft, Salzburg (1993), Societatea Filarmonică Transilvania (alapító elnök, 1994), Bolyai Társaság (1995), The Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufactures & Commerce London (1996), Internationale Arbeitsgemeinschaft für die Musikgeschichte in Mittel- und Osteuropa Chemnitz (alapító tag, 1997), EME Erdélyi Zenetudományi Munkaközösség (alapító elnök, 2005).

18 A budapesti szövegverzióknak ez a passzusa Sófalmi Emese „Kolozsvári Muzsikai Egyesület: Zenei kultúra és oktatási törekvések egy reformkori intézményben” előadására utal vissza, mely 2017. október 13-án hangzott el a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság XIV. *Hivatások és műkedvelők. A zenélés intézményesülése Magyarországon a középkortól napjainkig* címmel megszervezett tudományos konferenciáján.

hogy a Román Mozart Társaságnak magyar az elnöke?”. Ezt az epizódot azért osztom meg, hogy felhívhassam a figyelmet a László család által használt vendégkönyvre (pontosabban az évtizedek alatt használt vendégkönyvekre), melyekbe – fontosabb látogatások alkalmával László Ferenc mindenkit (így engem is) megkért, írjon néhány sort. Majd hozzátette, koronás fők is írtak albumbejegyzést. Következésképpen a vendégkönyvek is fontos forrásnak számítanak.

A már említett intézményeken kívül feltétlenül szólni kell egy fájóan hiányzó intézményről, a Kolozsvári Zeneakadémia magyar tagozatáról, amelyet a 80-as évek végére sorvasztottak el, de amelynek az újraindítására a ’89-es fordulatot követő években úgy látszott, hogy van remény. A hagyatékban megtalálható a kisebbségi érdekvédelmi szervezet, az RMDSZ névre szóló felkérése¹⁹ és a *Romániai magyar zenei felsőoktatás* című tervezet, amelyet László Ferenc főiskolai tanárkollégáival, Angi Istvánnal és Szenik Ilonával együtt állított össze a Romániai Magyar Felsőoktatási Tanács megbízásából.²⁰ Idekapcsolódik Cs. Gyimesi Éva írása is, melyet *Tervek – valóság – lehetőség. Oktatásszervezési stratégia* címmel nyújtott be a listán is látható Romániai Magyar Zenetársaság akkori elnökének, azaz László Ferencnek. A *Romániai magyar zenei felsőoktatás* című dokumentum jelentőségét jól mutatja, hogy Kolozsváron később sokan emlegették, mint a magyar tagozat visszaállításáért folytatott, utóbb sikertelennek bizonyult küzdelem egyik fontos mozzanatát. Én elkészülése idején a Kolozsvári Zeneakadémia elsőéves hallgatója voltam, csak 20 évvel később szembesültem vele először, László Ferenc leveleit böngészve.

László Ferenc egyik utolsó kezdeményezése az volt, hogy újabb intézményes keretet hozott létre: másfél évnyi előkészület után 2005-ben megalapította az Erdélyi Múzeum-Egyesület szakosztályaként elképzelt Erdélyi Zenetudományi Munkaközösséget. Alapító okiratban vázolta a célkitűzéseket, amelyeket csak együtt tudunk elvégezni, tagokat toborzott, és összehívta az első közgyűlést.²¹

*

A fentiek alapján László Ferenc a mi identitásunk, a romániai magyar zenésztársadalom fókuszpontjaként rajzolódik ki. Szakmáját tekintve krónikás volt, aki azonban nemcsak megörökítette az eseményeket, hanem egész munkásságával igyekezett azokat kedvező irányba

19 A Romániai Magyar Demokrata Szövetség – Oktatási Főosztály fejlécével ellátott, 1997. április 16-án Kolozsváron kelt gépiratos levelet Tonk Sándor projektkoordinátor és Kötő József ügyvezető alelnök jegyezte.

20 A már 1997. július 30-ára elkészült tervezet 5 fejezetből áll: 1. Anyanyelv és zenei anyanyelv. Felsőfokú zenei oktatás anyanyelven, 2. Történeti visszatekintés, 3. A jelenlegi helyzet ismertetése, 4. Gheorghe Dima Zeneakadémia Kolozsvár. A Magyar tannyelvű zeneszerzés, zenetudományi és zenepedagógiai kar tervezete 5. Zenepedagógiai szak a Marosvásárhelyi Székelyföldi Egyetem Művészeti Karán. Tervezet. A három szerzőn kívül Benkő András és Benkő Judit írta a 2.1 (A magyar nyelvű zenei oktatás múltja Kolozsvárott 1946–1997), Kim Imola a 2.2 (Felsőfokú zenei képzés Marosvásárhelyen) és 3.1 (Zenei képzés a Marosvásárhelyi Református Kántor-Tanítóképző Főiskolán) alfejezeteket, Csiky Boldizsár pedig az 5. fejezetet. A dokumentum digitális kópiájának jelzete a Zenetudományi Intézetben: MZA LFH 1 (*Ílse doboza, íróasztal alatt*).

21 Ez a kezdeményezés az azóta eltelt bő évtizedben Csapkerózsika-álomba borult; ébredését a kolozsvári emlékülésen Sófalvi Emese jelentette be, találóan megjegyezve: „Ezt is László Ferencnek köszönhetjük, aki már megint megelőzött bennünket.”

befolyásolni. Nem lehet megrendülés nélkül belegondolni abba, hogy ez a hatalmas intellektuális kapacitások fölött rendelkező és beláthatatlannak tűnő információmennyiséget kezelni tudó entellektüel, ez a *par excellence* keresztény értelmiségi néha milyen lehetetlen, sőt egyenesen megalázó körülmények között kellett, hogy dolgozzon. Van a hagyatékban – méghozzá két példányban – egy hivatalos (a bukaresti Kultusz- és Kulturális Minisztérium fejlécével ellátott) felszólítás, melyet a 90-es évek elején, az akkor kulturális államtitkár, Horváth Andor a kolozsvári posta-igazgatóságához intézett. „*Funkcióira való tekintettel Horváth támogatja László Ferenc telefonkészülék igénylését*” – olvashatjuk románul. A helyzet drámaiságát az érzékelteti csak igazán, ahogy az államtitkár még azt is kénytelen volt – elegáns, de mégiscsak fenyegető hangnemben – kilátásba helyezni, hogy ellenkező helyzetben habozás nélkül bevonja az ügybe a feleslet hatóságát, a Távközlési Minisztériumot is.²² Mindezt egy szimpla vezetékes telefonkészülékért!

László Ferenc a beérkező leveleket többnyire a feladó neve alapján csoportosítva gyűjtötte. A saját – szinte kizárólag gépiratos – kimenő leveleinek másodpéldányait pedig időrend szerint csoportosítva őrizte meg 1964-től 1998-ig (ezt követően rátért a számítógépre). A levelezés tekintélyes része tudományos-szakmai jellegű.

A magyarul író levelezőpartnerek többsége erdélyi és magyarországi vagy onnan elszármazott zenetörténész és zeneszerző. De rajtuk kívül megtaláljuk az erdélyi kollégákat is (Almási István, Csíky Boldizsár, Demény Piroska, Szegő Péter, Szenik Ilona) és különböző – esetenként változó – apropók kapcsán a romániai magyar irodalmi élet színe-javát is (Balla Zsófia, Balogh Edgár, Horváth Andor, Kántor Lajos, Markó Béla, Szőcs István).²³

A nem-magyarul író levelező-partnereket a használt nyelv alapján három kategóriába sorolom. A németül írók között vannak erdélyi szászok és a teljes német nyelvterületet képviselő szakmabeliek.²⁴ A románul írókkal²⁵ – újból Vikárius tanár úr nekrológját idézve – „*tisz-*

22 Horváth Andor dátum nélküli kérvényének címzettje: *Direcția PTTR* [Poștă – Telefon – Telegraf – Radio] *a județului Cluj*. Jelzete a Zenetudományi Intézetben: MZA LF_Dig_00243.

23 Almási István, Angi István, Balla Zsófia, Balló Áron, Balogh Edgár, Bauer Vendel, Bárdos Kornél, Bárdos Lajos, Bartók Péter, Benkő András, Benkő Judit, Beke György, Berkesi Sándor, Bónis Ferenc, Breuer János, Csíky Boldizsár, Csíky Csaba, Deák Ernő, Deák Tamás, Demény János, Demény Dezsőné Szabó Piroska, Dobos Kálmán, Dobszay László, Eckhardt Mária, Gárdonyi Zoltán, Gát Eszter, Gergely János (Jean), Gergely László, György Zsolt, H. Szabó Gyula, Horváth Andor, Horváth Károly, Huszár Lajos, Huszár Sándor, Ilia Mihály, Irányi Gábor, Ittész Gerely, Ittész Mihály, Kacsir Mária, Kántor Lajos, Kincses Károly, Király Péter, Kővári László, Stephan Kórody-Kreutzer, Lakatos István, Laki Péter, Láng István, Ligeti György, Lükő Gábor, Markó Béla, Márton Jenő (Eugen), Mráz Lajos, Nemcsik Pál, Németh Pál, Nesztor Iván, Olsvai Imre, Papp Géza, Pávai István, Pernye András, Petrovics Emil, Sárosi Bálint, Simon Gábor, Somfai László, Szegő Péter, Szenik Ilona, Székely András, Szepesy Gyula, Szepesi Zsuzsanna, Szesztay Zsolt, Szőcs István, Szőke Péter, Szöllősy András, Terényi Ede, Ujfalussy József, Vidovszky László, Vidovszky Ferenc, Vitányi Iván, Vikárius László, Volly István, Wehner Tibor, Wilhelm András, Zoltai Dénes, Zsigmond Enikő (a felsorolás messze nem teljes).

24 Frithjof Altemüller, Bärbel Danek, Bruckner Siegfried, Otta Biba, Andreas Jaschinski, Marius Flothuis, Horst Gehann, Thomas Glasmeyer, Richard Jakoby, Gottfried Habenicht, Jürgen Hunkemöller, Volker Mettig, Kurt Mild, Gernot Nussbächer, Kurt Mild, Astrid Niederaier, Astrid Philippi, Gerd Schönfelder, Heinz Rothenbühler, Kurt-Christian Stier, Hans-Peter Türk, Karl Vötterle, Helmut Wagner, Joachim Wittstock, Gerhard Zank.

25 Tiberiu Alexandru, Radu Aldulecu (Nizza), Dumitru Avakian, A. Bălănescu, Grigore Bârgauanu (Neully-sur-Seine), Ovidiu Bârlea, Dorina-Brîndușa Nuțescu (Genf), Gheorghe Ciobanu, Laura

teletreméltóan sok, szoros, kritikával megválogatott... szakmai kapcsolatot” ápol László Ferenc. Itt hangsúlyosan vannak jelen a Romániából Nyugat-Európába emigráltak is. És persze Barók-kutatóként angol nyelvű leveleket is intéztek László Ferenchez.²⁶

*

Hogy az életrajzi szálát el tudjam varrni, meg kell említenem, hogy László Ferenc 1991-től a Kolozsvári Zeneakadémia kamarazene oktatójaként, docensi, majd professzori minőségben fejezte be pályafutását. A kamarazene-tanítás mellett a zenei szervezetekben és egyesületekben való aktív részvétel fémjelezte a kilencvenes éveket, illetve a zenetörténészként tartott nagyszámú konferencia-előadás és tanulmányírás. Az a levél, amelyet László Ferenc 1996-ban írt a *Romániai magyar irodalmi lexikon* Balogh Edgárt követő főszerkesztőjének szemléletesen foglalja össze ezt az időszakot:

„Tisztelt Könyvkiadó,
ezennel kilépek a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon szerzői köréből. Amikor erre a szerepre vállalkoztam – bő negyedszázaddal ezelőtt – rendszeresen közlő zenei publicista voltam, a televízió, a rádió és több napilap állandó munkatársa. A romániai magyar zenei élet minden fontosabb eseményéről és személyiségéről rendszeresen tájékozódtam...

Pályám azóta lényegesen módosult. Csak ritkán, alkalmyszerűen értesülök és írok zenei életünk eseményeiről. Följegyzéseim hiányosak, számtalan fontos dologról egyáltalán nincsenek följegyzéseim. Ma már a legnagyobb jóakarattal sem tudok a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* követelményeinek megfelelni.”²⁷

A levelek átnézése során arra a következtetésre jutottam, hogy hatalmas számuk jórészt azzal függ össze, hogy László Ferenc még újságíróként kapcsolatba került a romániai magyar zenésztszadalom minden arra érdemes képviselőjével, és ezeket a kapcsolatokat később is ápolta. De igazság szerint ennél sokkal tágabb a levelezőpartnerek köre: a legkülönbözőbb ügyekben levelezett például akár a magyarországi vidéki zeneiskolák tanáraival is, a bukaresti és kolozsvári kamarazene-diákjai pedig olyan mennyiségű képes- és üdvözlőlapot küldtek neki külföldi fellépéseikről, amit csak az a tanár kaphat, akit *szeretnek* a növendékei. Egy erdélyi irodalmár – kiragadott példa! – magasröptű szövegben írta meg a *Klavír és koboz* című Liszt-kötet hibajegyzékét, olyan szórszálhasogatással, amiből sugárzik a dicséret és az elismerés.²⁸

Celebidache, Amos Chitta, Dan Dediu, V. Dumitriu, Ioan I. Florea, Leonora Geanta, Matei Georgescu, I. Hertea, Klaus Lang, Adelina Oprean, Otilia Panaitescu, Speranța Rădulescu, George Pascu, Valentina Sandu-Dediu, Silviana Sarca, Elena Maria Șorban, Aurel Stroe (Mannheim), Răzvan Theodorescu, Sigismund Toduță, Luminița Vartolomei.

26 Elliott Antokoletz, Louise Duchesneau, Piotr Pozniak, Stanley Sadie.

27 A levél keletkezése: Kolozsvár, 1996. július 4. Címzettje a Kriterion Könyvkiadó, helyben.

28 Mráz Lajos (Bukarest) levele László Ferenc kolozsvári címére, 1989. november 11. (4 oldal) A borítékon László Ferenc írásával ez áll: „válasz: 1989. december 18”. Jelzete a Zenetudományi Intézetben: MZA László Ferenc\Levelek10a\11.

*

A László Ferenc személye és munkássága felé irányuló közösségi jelleget öltő egyéni elismerések további három – számomra különösen kedves – mozzanatát szeretném az alábbiakban közzétenni, melyekre a 2017. novemberi kolozsvári megemlékezést megelőzően, illetve (a 3. esetben) közvetlenül azután, tulajdonképpen annak részeként került sor.

A kolozsvári emlékülés plakátját pár nappal a 2017. november 25-ére megtartott esemény előtt közzétettem a Facebookon. A reakció, melyet ez a gesztus László Ferenc ismerőinek és tisztelőinek körében kiváltott, megindító volt, de a László Ferenc-jelenség ismeretében mindez aligha meglepő. Bizonyos Ivan Karamazov (alias Demény Péter költő) verset írt László Ferencnek.

Ivan Karamazov

LICHTHOF

László Ferencnek

Hull a hó,
ahogy kinézek a félbelsőudvarra,
Fricikém.
Sosem mertelek így szólítani,
csak hallgattalak a vörösborról,
Bartókról,
a sajtokról és a sajtóról.
Európai voltál, sőt, erdélyi,²⁹
németrománmagyar,
ahogy besétáltál a Voltaire-be,
mint nagyon kevesen azok közül,
akik a nagyok sírjára szállnak,
hogy azt érezhessék, gondolnak valamit.
Hát így emlékszem rád, Fricikém,
miközben te még csak nyolcvan éves vagy,
az élet pedig havazik tovább,
foszlányos félbelsőudvar.³⁰

A plakát kedvelői között olyanokat is felfedeztem, akiket korábban nem ismertem. Közük egy bizonyos Victor [Filip] Eskenasyt, a Szabad Európa Rádió román szerkesztőségének Victor Moroşan álnéven ismert nemzetközi politikai elemzőjét, akinek az adón zenei műsora is volt (és van, jelenleg Prágában). Nyilvánvalónak tűnt, hogy ismerte László Ferencet. Hogy erről megbizonyosodjam, azonnal küldtem neki egy rövid, román nyelven fogalmazott privát üzenetet: „Megbocsásson, jól gondolom, hogy személyesen is ismerte László Ferencet?” Mire Eskenasy/Moroşan csaknem azonnal a következőket írta: „Jó estét! Igen, ismertem, bár csak fu-

29 Kiemelés tőlem: Németh István Csaba.

30 Blogbejegyzés: Ivan Karamazov, 2017. nov. 21., 10:37.

tólag. Egy kolozsvári tudományos konferencián találkoztunk. Egy ideig leveleztünk is.” Majd pár pillanattal később miközben nyilvánvalóan eszébe jutottak László Ferencsel kapcsolatos benyomásai, egy újabb üzenetben így folytatta: „Személyiség volt, a kevés európai formátumú személyiség egyike Romániában. Különösen kedves az emléke” (kiemelés tőlem, Németh István Csaba).³¹

Az emlékülés előadásaihoz hozzászóló László-Bakk Anikó pedig egy gondolatot osztott meg a jelenlévőkkel, amelyet 1956 őszén Székelyudvarhelyen Tamási Áron jegyzett be az akkor 12 éves kislány (Anikó) emlékkönyvébe: „Az egyetemes és legfőbb egészség szerint úgy él az ember, mintha örökké élne. Bizonyára örökké is él, változó formában. Az emberi forma módot ad arra, hogy az öröklét ajándékáig valamit fizessünk. Ki-ki tehetsége szerint.” Majd hozzátette: „László Ferenc, a mi Ferink krózsusi gazdagsággal fizetett ezért az öröklétért.”

*

És akkor még nem szóltam a magyarul és németül írott családi levelekről, ünnepi körlevelekről és a családtagok igen humoros, évente ismétlődő kitüntetéseiről. Jelnek vélem, hogy László Ferenc egyetlen, hatalmas és lényegében osztatlan egységben tartotta-tárolta a leveleket. A hagyatéék alapján a *homo publicus* nem látszik elkülönülni a *homo privatustól*. Emlékezni vélek arra is [Oral History], hogy beszélt arról, neki egy identitása van, amely történetesen – romániai magyarként és erdélyi szász felesége révén – három részből áll: magyar, német és román. Ennek értelmezéséhez figyelembe kell venni azt a szellemi hátteret, amelybe László Ferenc beleszületett.

Szintén László Ferenc nevű nagyapja nemzetközi híró régész volt, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum múzeumőre, akinek avar kori háromszéki ásatásait a Cambridge-i Egyetem is támogatta. Nem mellesleg, az egyik első romániai magyar entellektüel volt, aki román nyelven publikált cikket bukaresti tudományos folyóiratban. Fia (a zenetörténész László Ferenc édesapja), László Dezső tanulmányait a Székely Mikó Kollégiumban, a kolozsvári Protestáns Teológián és Glasgow-ban végezte, majd a kolozsvári Belvárosi Egyházközség, azaz a Farkas utcai templom lelkipásztora lett. Egyik vitát generáló tanulmányának címe így hangzott: *A kisebbségi élet ajándékai*. Emlékezetem szerint [Oral History] ezt László Ferenc „a kisebbségi lét áldás”-ként aposztrofálta. Mindez persze ugyanúgy nem illeszkedik bele az átlagos erdélyi magyar narratívába, mint ahogy például Péteri Lóránt megfigyelése szerint Szöllősy András története sem.³² László Dezső a két világháború között mozgalommá váló erdélyi református lelkiségi megújulás egyik szorgalmazója volt. László Ferenc erről soha nem beszélt nekem, de miután felfigyeltem erre a talán sztoikus nyugalomnak vagy harmonikus életvezetésnek nevezhető attitűdre, valamennyi alkalommal megtapasztaltam, akár a kolozs-

31 N. I.: Stimate d-le Eskenasy, dacă îmi permiteți: l-ați cunoscut personal pe domnul profesor László? V. E.: Da, l-am cunoscut, dar foarte puțin, cu ocazia unei sesiuni de comunicări la Cluj. Am rămas apoi în corespondență o vreme.

V. E.: *O personalitate, una din puținele de talie europeană din România. Îi port o amintire deosebit de frumoasă!*

Az említett kolozsvári konferencián Tibori Szabó Zoltán mutatta be egymásnak László Ferencet és Eskenasyt. László utóbb publikálta az ott tartott előadását: „'Ei, evreii' Mențiuni privind aportul evreilor la identitatea muzicală a Transilvaniei,” *Tribuna* (serie nouă), V/84. (2006. március), 1–15, 21–23.

32 PÉTERI Lóránt: „Bensőséges szakmázás”. Magyar Zene IL(2006). 2. sz. 115–119.

vári Voltaire utcában, akár máshol találkoztam vele. Az ezzel a szellemiséggel való szembesülésért érdemes foglalkozni László Ferenc hagyatékával.

THE FERENC LÁSZLÓ LEGACY AND WHAT LIES BEHIND IT

Keywords: *Ferenc László, Hungarian and Romanian research on Bartók, legacy, primary sources, digitization, correspondence*

Musicologist (or as he liked to call himself: music publicist) Ferenc László studied in Cluj/Kolozsvár and was Professor of chamber music at the Music Academies of Bucharest and Cluj. From the late 1950s, he published mainly in Hungarian newspapers and reviews released in Romania an impressive amount of articles on various musical issues. His research carried out from the 1970s on Mozart and, especially, Bartók led to a series of individual volumes as well as collected studies edited by him both in Hungarian and Romanian, and earned him recognition from Bucharest to Budapest as an expert on the topic of “Bartók and Transylvania.” Following his death, in 2014, a digitization agreement was concluded by members of his family and the Archives for 20th–21st Century Hungarian Music, a department of the Institute for Musicology, Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences (MTA BTK ZTI), according to which the documents from his study, located in Kolozsvár’s Voltaire street, were temporarily deposited in Budapest. Thus, the professional study of his legacy could begin. This paper discusses the types of primary sources found in the legacy (his correspondence with a wide network of personal acquaintances, both musicians and non-musicians; the documents related to his publications and his activity in a number of musical associations). The sources are contextualized through a survey of the biographical background (containing a series of *oral history* statements preserved in the memory of this article’s author who knew Ferenc László personally from 1996 until 2009) and the historical and political circumstances that determined the genesis of this remarkable scholarly output.

MOȘTENIREA LUI FRANCISC LÁSZLÓ ȘI CEEA CE SE AFLĂ ÎN FUNDALUL ACESTEIA

Cuvinte-cheie: *Francisc László, studii bartókienne în limbile maghiară și română, succesiune, digitalizare, surse primare, corespondență, documente adiacente, asociații muzicale*

Muzicologul Francisc László și-a urmat studiile la Cluj și a fost profesor universitar de muzică de cameră la Academia de Muzică din București, iar după Revoluție la Academia de Muzică „Gh. Dima” din Cluj. Publicist muzical neobosit în limbile maghiară, română și germană, interesul lui ca și cercetător a fost captat de opera lui Mozart și mai cu seamă cea a lui Béla Bartók. La începutul anilor ’70 a editat primul său volum despre Bartók (*Bartók-könyv 1970–1971*), urmat printre altele de *Béla Bartók și muzica românească* (1976), volum în care László a izbutit să editeze o serie de scrieri semnate de muzicologi români de prim rang (Tiberiu Alexandru, Eugenia Cernea și Gheorghe Firca), de omologii lor din Ungaria (Márta Papp și János Breuer), precum și de membrii generației compozitorilor de avangardă din București care s-au lansat pe parcursul deceniului precedent (Tiberiu Olah, Aurel Stroe, Adrian Rațiu și Anatol Vieru). Șirul cărților bartókienne de diferite genuri (publicări de scrisori/documente, antologii de studii, respectiv publicații de sine stătătoare) s-a terminat cu (sin)teza de doctorat *Béla Bartók și muzica populară a românilor din Banat și Transilvania* (2003), o lucrare distinsă cu premiul

Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România (UCMR). După dispariția reputatului cercetător, în anul 2014, membrii familiei sale au încheiat un acord de digitalizare cu Arhiva pentru Muzica Maghiară din secolele XX și XXI, un departament al Institutului de Muzicologie, Centrul de Cercetare ale Științelor Socio-Umane, Academia de Științe a Ungariei (MTA BTK ZTI) în urma căruia documentele din fosta cameră de lucru de pe strada Voltaire, Cluj au fost depuse temporar la Budapesta. În acest fel vasta corespondență a lui Francisc László, documentele adiacente lucrărilor sale publicate și de activitatea sa desfășurată în cadrul mai multor asociații muzicale au devenit recent surse primare ale unei cercetări profesioniste, de natură filologică și istorică. Acest studiu prezintă o primă încercare de clasificare a documentelor respective, oferind de asemenea informații biografice (printre care și completări de tip *oral history*, dat fiind faptul că autorul acestui articol a avut șansa să fie discipolul neoficial al domnului profesor László din 1996 până în 2009) și evocând contextul cultural, istoric și politic care a influențat condițiile de viață ale lui Francisc László, creator a unei opere de mare erudiție.

KÉPJEGYZÉK/LIST OF ILLUSTRATIONS/LISTA ILUSTRĂȚIILOR

1. László Ferenc, 1959/Ferenc László, 1959/Francisc László, 1959
2. László Ferenc, Ilse Herbert, Christa Drechsler. Brukenthal Múzeum, Nagyszeben, 1965/Ferenc László, Ilse Herbert, Christa Drechsler. Brukenthal Museum, Sibiu, 1965/Francisc László, Ilse Herbert, Christa Drechsler. Muzeul Brukenthal, Sibiu, 1965

NÉMETH ISTVÁN CSABA

1

2